

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نمونه سوالات تالیفی ونهایی درس هفتم

فلسفه یازدهم انسانی

(ابزارهای شناخت)

تهیه و تنظیم

سید احمد صمدانی

استان آذربایجان شرقی

- ۱- برخی از ابزارهای شناخت و معرفت در وجود انسان.....و.....و.....می باشند.
- ۲- توانایی حواس ظاهری در عمل.....است و در ..... خاصی عمل می کند.
- ۳- یکی از نشانه های ارزش و اعتبار شناخت حسی، که زمینه .....قرار می گیرد، توانایی مادر شناخت تفاوت ها و تمایز اشیاست.
- ۴- عقل به کمک حواس و تحلیل عقلانی یافته های.....می تواند به بسیاری از اسرار و رموز طبیعت پی ببرد.
- ۵- شناخت تجربی با همکاری.....و.....بدست می آید.
- ۶- شناخت تجربی بر چند قاعده.....مهم متکی است که دانشمندان در هنگام بررسی داده های.....آنها را در نظر دارند و از آن ها بهره می برند.
- ۷- ارسطو از اولین دانشمندانی است که مبانی ..... را پایه گذاری کرد.
- ۸- ارسطو شاگرد..... علاوه بر تبحر در فلسفه، یک دانشمند ..... نیز شمرده می شد.
- ۹- ارسطو علاوه بر فلسفه در ..... و..... هم کتاب نوشته است.
- ۱۰- ارسطو در طبیعیات خود..... را بیان کرده و در باره علیت و اقسام آن سخن گفته است.
- ۱۱- به نظر ابن سینا قانون علیّت از.....بدست نمی آید، بلکه قانون علیت خودش پایه و اساس هر..... است.
- ۱۲- قانون علیت یکی از قواعد اولیه..... است که انسان در شناخت هر پدیده ای از آن استفاده می کند.
- ۱۳- بسیاری از دانستنی های ریاضی و دانستنی های «فلسفه اولی» از طریق..... بدست می آیند.
- ۱۴- شناخت های عقلی از نوع شناخت های..... می باشند.
- ۱۵- برای فهم یافته های عقلانی به دانش..... نیاز است.
- ۱۶- یکی از ابزار های شناخت قلب است؛ معرفتی که از طریق آن بدست می آید، معرفت..... است که ..... حاصل می شود.
- ۱۷- لازمه معرفت..... سیر و سلوک و تهذیب نفس است.
- ۱۸- یکی از ابزار های رسیدن به معرفت..... است که ویژه پیامبران است.

۱۹- شناخت های حسی متفاوت از اشیا، این امکان را به انسان می دهد که به کمک..... خود از اشیا متفاوت استفاده های مختلف بکند.

۲۰- عقل انسان میتواند دریافته های درونی خود تأمل کرده و از آن طریق به شناخت هایی برسد که به آن..... می گوئیم.

۲۱- قدرت و توانایی عقل، به انسان امکان می دهد تا یافته هایی سودمند درباره..... که امکان درک تجربی آن هیچ گاه وجود ندارد، به دست بیاورد.

۲۲- یکی از قواعد مهم عقلی در شناخت..... این است که طبیعت همواره..... عمل می کند.

۲۳- ابن سینا در توضیح و تبیین قواعد عقلی..... نقش بسزایی داشت.

۲۴- از طریق..... است که انسان می تواند درباره روح و روان به شناخت برسد.

۲۵- شناخت اختیار و اراده یک امر..... است.

۲۶- معرفتی که از طریق قلب یا دل به دست می آید،... نام دارد که..... و بدون استفاده از تجربه و آزمایش و بدون استدلال عقلی حاصل می شود.

۲۷- هردانشمندی که قواعد تدبیر و اندیشه ورزی در..... را بیشتر رعایت کند، بهتر می تواند به..... و زوایای آن پی ببرد

* پاسخنامه جای خالی

۱- حس - عقل - قلب - وحی - ۲- محدود - محدوده - ۳- تفکر عقلی - ۴- حسی - ۵- عقل و حس - ۶- عقلی - حسی - ۷- علوم تجربی - ۸- افلاطون - علوم طبیعی - ۹- طبیعیات - ریاضیات - ۱۰- مبانی طبیعت شناسی - ۱۱- تجربه - تجربه ای - ۱۲- تعقل - ۱۳- تعقل محض - ۱۴- درون نگری - ۱۵- فلسفه - ۱۶- شهودی - تدریجاً - ۱۷- شهودی - ۱۸- وحی - ۱۹- عقل - ۲۰- درون نگری - ۲۱- کل هستی - ۲۲- تجربی - یکسان - ۲۳- علوم طبیعی - ۲۴- درون نگری - ۲۵- درونی - ۲۶- معرفت شهودی - بی واسطه - ۲۷- وحی - حقایق

@ تعیین کنید کدام عبارت صحیح و کدام عبارت غلط می باشد

۲۸- هیچگاه در شناخت حسی خطا رخ می دهد.

۲۹- شناخت به قدری برای ما معتبر است که بر پایه آن در طبیعت زندگی می کنیم، از اشیا طبیعی بهره می بریم و نیازهایمان را برطرف می سازیم.

۳۰- یکی از نشانه های ارزش و اعتبار شناخت حسی، که زمینه تفکر عقلی قرار می گیرد، توانایی مادر شناخت تفاوتها و تمایزهای اشیا است.

۳۱- حقایقی را که عقل می تواند درک کند، فقط مربوط به امور محسوس و طبیعی است.

۳۲- شناختی را که ، با همکاری عقل و حس به دست می آید، شناخت تجربی می گوئیم.

۳۳- یکی از قواعد مهم عقلی در شناخت تجربی هر پدیده علتی ویژه دارد، واز هر چیزی، هر چیزی پدید نمی آید.

۳۴- یکی از قواعد مهم عقلی در شناخت تجربی این است که، پدیده ها خود به خود پدیدمی آیند، بلکه هر پدیده ای نیازمند قانون است.

۳۵- ابن سینا کتاب های متعددی هم در فلسفه وهم علوم طبیعی دارد که همواره مورد توجه فیلسوفان و دانشمندان علوم طبیعی بوده است.

۳۶- فارابی در گسترش اندیشه های ارسطو درباره قانون علیت و ابعاد مختلف آن تأملات عمیقی کرد و توضیحاتی بیان نمود که همچنان قابل استفاده است.

۳۷- هر عارفی که قواعد تدبر و اندیشه ورزی در روحی را بیشتر رعایت کند، بهتری می تواند به حقایق و زوایای آن پی ببرد.

۳۸- بسیاری از دانستنی های ریاضی و فلسفی شناخت عقلی هستند.

۳۹- انسان برای فهم یافته های تجربی به دانش فلسفه نیاز دارد.

۴۰- معرفت شهودی یک معرفت بی واسطه است.

۴۱- معرفت شهودی بدون استفاده از تجربه و آزمایش و بدون استدلال عقلی در تفکر تجلی می کند.

* جواب های ص / غ:

۲۸- غ ۲۹- ص ۳۰- ص ۳۱- غ ۳۲- ص ۳۳- ص ۳۴- غ ۳۵- ص ۳۶- غ ۳۷- غ ۳۸- ص ۳۹- غ ۴۰- ص ۴۱- غ

۴۲- موارد سمت راست را با موارد سمت چپ انطباق دهید: (یک مورد اضافی است)

۱- پایه گذار مبانی علوم تجربی الف- افلاطون

۲- نقش بسزا در توضیح و تبیین قواعد عقلی علوم طبیعی ب- ارسطو

ج- ابن سینا

* جواب ۱- ارسطو ۲- ابن سینا

۴۳- هر یک از گزینه های ستون راست با یکی از گزینه های ستون چپ منا سبت دارد، آنها را در کنار هم

بنویسید؟ (یک مورد اضافی است)

۱- با تأمل و تدبر در قرآن می توان به بسیاری از حقایق دست یافت الف-- شناخت شهودی

۲- قلب انسان حقیقت را چنان در می یابد که گویی با چشم می بیند ب- شناخت وحیانی

۳- انسان می تواند بدون استفاده از یافته های تجربی و صرفاً با تأمل به حقایق برسد ج- شناخت حسی

۴- مبنای اعتماد در علوم تجربی و استقرا د- شناخت عقلی

و- شناخت تجربی

* جواب ها: ۱- ب ۲- الف ۳- د ۴- ج

@ گزینه ی صحیح را انتخاب کنید:

۴۴- کدام مطلب در مورد شناخت حسی درست نیست؟

- ۱) گرچه گاهی در شناخت حسی خطا رخ میدهد، اما این شناخت به قدری برای مامعتبر است که برپایه آن در طبیعت زندگی می کنیم، از اشیای طبیعی بهره میبریم و نیازهایمان را برطرف می سازیم.
- ۲) یکی از نشانه های ارزش و اعتبار شناخت حسی، که زمینه تفکر عقلی قرار میگیرد، توانایی ما در شناخت تفاوت ها و تمایزهای اشیا است.
- ۳) شناختهای حسی متفاوت از اشیا، این امکان را به انسان میدهد که به کمک عقل خود از اشیا متفاوت استفاده های مختلف بکند
- ۴) به کمک شناخت حسی میتوان حقایق مربوط به امور محسوس و طبیعی یا امور غیر محسوس و غیر طبیعی را ترک کرد.
- ۴۵- کدام مورد بیانگر تفاوت اساسی شناخت تجربی با شناخت عقلی است؟
  - ۱) شناختی عقلی با همکاری عقل و حس بدست می آید برخلاف شناخت تجربی
  - ۲) در شناخت عقلی با استفاده از یافته های تجربی و نه صرفا با تامل، به حقایق می رسیم مانند دانستنی های ریاضی
  - ۳) دانستنی های شناخت عقلی از طریق تعقل محض و نه از طریق حواس و تجربه به دست می آیند مانند ریاضی و فلسفه
  - ۴) شناخت عقلی بر چند قاعده مهم متکی است که دانشمندان در هنگام بررسی داده های حسی، آن قاعده ها را در نظر دارند و از آنها بهره می برد.

@ جواب سوالات تستی: ۴۴- (گزینه ۴) - ۴۵- (گزینه ۳)

@ سوالات پاسخ کوتاه

۴۶- برخی از ابزار های شناخت در وجود انسان را نام ببرید.

۱- حس ۲- عقل ۳- قلب ۴- وحی

۴۷- علت تسمیه معرفت شهودی به این نام چیست؟

زیرا قلب انسان حقیقت را چنان درمی یابد که گویا با چشم می بیند.

۴۸- راه آشنایی و آگاهی با حقایق از طریق وحی چگونه ممکن است؟

ما با تأمل و تدبر در قرآن و به میزان توانایی و همت خود میتوانیم از بسیاری از حقایق آگاه شویم.

۴۹- از نشانه های ارزش و اعتبار شناخت حسی، یک مورد را بنویسید؟

توانایی حس در شناخت تفاوت ها و تمایزهاست.

۵۰- شناخت تمایزها و تفاوت های اشیا چه امکانی را برای انسان فراهم می کند؟

شناخت تمایزها و تفاوت های اشیا این امکان را به انسان می دهد که به کمک عقل خود از اشیا متفاوت استفاده های مختلف بکند.

۵۱- چرا معرفت شهودی؛ معرفتی بی واسطه است؟

زیرا بدون استفاده از تجربه و آزمایش و بدون استدلال عقلی حاصل می شود. البته برای چنین معرفتی سیروسلوک و تهذیب نفس

ضروری است.

۵۲- اهمیت شناخت حسی در زندگی انسان چیست؟ توضیح دهید.

این شناخت به قدری برای مامعتبر است که بر پایه آن در طبیعت زندگی می کنیم. از اشیای طبیعی بهره می بریم و نیاز هایمان را بر طرف می سازیم و قادر به تشخیص تفاوت ها و تمایز های اشیای می شویم.

۵۱- چرا فلسفه دانش تعقلی است؟

زیرا دانستنی های این دانش از طریق حواس و تجربه به دست نمی آید بلکه فقط از طریق تعقل محض می توان به آن رسید.

@سوالات پاسخ کامل:

۵۲- نقش و اهمیت حس در شناخت چیست؟ توضیح دهید.

یکی از راه های شناخت محس است. ما به کمک حواس پنجگانه با عالم طبیعت آشنا می شویم و بسیاری از موجودات مادی و ویژگی آنها را می شناسیم. اما این شناخت به قدری برای مامعتبر است که بر پایه آن زندگی می کنیم و از اشیای طبیعی بهره می بریم و نیاز هایمان را بر طرف می سازیم.

۵۳- چند نمونه از قاعده های عقلی که دانشمندان هنگام بررسی داده های حسی از آن ها بهره می برند، بنویسید.

۱- پدیده ها خود به خود پدید نمی آیند، بلکه هر پدیده ای نیازمند علت است.

۲- هر پدیده علتی ویژه دارد و از هر چیزی، هر چیزی پدید نمی آید.

۳- طبیعت همواره یکسان عمل می کند.

۵۴- تلاش فیلسوفان در رابطه با ابزارهای شناخت در وجود انسان، برای تبیین چه مسائلی بوده است؟

یکی از تلاش های فیلسوفان این است که اولاً بدانند در وجود انسان چه ابزارهایی هست که با آنها می اندیشد و

ثانیاً محدوده و قلمرو کاربرد آن ابزارها و نیز میزان توانایی آن ها در کسب معرفت تا چه میزان است.

۵۵- چه سوالاتی در رابطه با ابزار شناخت، همواره برای فیلسوفان مطرح بوده است؟ (دومورد کافی است)

۱- آیا انسان تنها یک ابزار و یک راه برای دستیابی به معرفت دارد یا برای این مقصود ابزارهای مختلفی در وجود او هست؟

۲- اگر انسان یک ابزار دارد چگونه می تواند اموری را که با یکدیگر بسیار تفاوت دارند، با همان ابزار بشناسد؟

۳- اگر انسان برای کسب معرفت بیش از یک ابزار دارد، اولاً آن ابزارها کدامند و هر کدام در چه محدوده ای کاربرد دارند؟

ثانیاً تا چه اندازه می توان به این ابزارها اعتماد کرد؟

۴- اگر غیر از این ابزارها ابزارهای دیگری هم در وجود ما بود، آیا می توانستیم ابعاد دیگری از اشیا و جهان پیرامونی که تاکنون چیزی از آنها

نمی دانستیم، بشناسیم و به آن علم پیدا کنیم؟

۵۶- موارد اهمیت قدرت تعقل برای انسان را به صورت خلاصه بنویسید. (۴ مورد کافی است)

۱- درک حقایقی که از راه ادراک حسی ممکن نیست

۲- درک اسرار و رموز طبیعت با تحلیل عقلانی یافته های حسی

۳- استفاده از قواعد اولیه عقلی (مانند اصل علیت) در شناخت هر پدیده ای

۴- امکان تأمل در در یافته های درونی و رسیدن به شناخت در باره مسائلی همچون روح و روان

۵- پایه گذاری دانش های تعقلی مانند ریاضی و فلسفه

۶- بدست آوردن یافته هایی سودمند در باره کل هستی

۵۷- عبارت ذیل را تحلیل و تفسیر نمایید؟

"هر گاه ما برای رفع تشنگی سراغ لیوان آب و برای رفع گرسنگی سراغ ظرف غذا می رویم،"

این عمل ما نشانگر این امر است که، شناخت حسی متفاوت از اشیا است. این شناخت به ما امکان می دهد که به کمک عقل خود از اشیا متفاوت، استفاده های مختلفی بنماییم.

۵۸- با طرح مثالی به اختصار محدوده توانایی و کاربرد حواس پنجگانه را بیان کنید.

بینایی، شنوایی، چشایی، بویایی و لامسه ما در محدوده خاصی عمل می کنند؛ مثلاً چشم انسان نمی تواند رنگهایی را که درد و طیف مادون قرمز و ماورای بنفش قرار دارند ببیند. گوش انسان نیز همه فرکانس ها را دریافت نمی کند؛ درحالی که گوش برخی حیوانات فرکانس های بسیار ریز و برخی دیگر فرکانس های بسیار بزرگ را نیز می فهمند و صدای آن ها را درک می کند.

۵۹- «شناخت تجربی» چگونه بدست می آید و اهمیت آن کدام است؟

عقل به کمک حواس و تحلیل های عقلانی یافته های حسی می تواند به بسیاری از اسرار و رموز طبیعت پی ببرد و قوانین طبیعی را بشناسد. این نوع شناخت را که با همکاری عقل و حس بدست می آید، «شناخت تجربی» می گوئیم.

۶۰- گاهی گفته میشود در «شناخت حسی» خطا به وجود می آید؛ یک مثال برای خطای حسی بیان کنید.

برای مثال: گرمای کویر باعث می شود مسافران دچار توهم شوند و از فاصله دورآبادی هایی را ببینند که در واقع وجود ندارد.

۶۱- نقش و اهمیت عقل در شناخت چیست؟

انسان دارای قوه ای است که با آن تفکر و تعقل می کند. او با کمک این نیرو می تواند حقایق را درک کند که از راه احساس ممکن نیست. این حقایق می تواند مربوط به امور محسوس و طبیعی یا امور غیر محسوس و غیر طبیعی باشد.

۶۲- نقش و اهمیت ابن سینا در توضیح و تبیین مبانی علوم طبیعی چه بوده است؟

ابن سینا کتاب های متعددی هم در فلسفه و هم در علوم طبیعی دارد که همواره مورد توجه فیلسوفان و دانشمندان علوم طبیعی بوده است. وی در گسترش اندیشه های ارسطو در باره ی قانون علیّت و ابعاد مختلف آن تأملات عمیقی کرد و توضیحاتی بیان نمود که همچنان قابل استفاده است.

۶۳- وجه تسمیه «شناخت عقلی» چیست و شامل چه نوع دانش هایی می شود؟ مثال بزنید.

عقل قادر است بدون استفاده از یافته های تجربی و صرفاً با تأمل به حقایق برسد و دانش هایی را پایه گذاری کند. به این قبیل دانش ها «شناخت عقلی» می گوئیم. بسیاری از دانستنی های ریاضی از این قبیل هستند. دانستنی های فلسفه نیز از طریق تعقل محض بدست می آید.

۶۴- نظر ابن سینا درباره «قانون علیت» چه بوده و در این زمینه چه توضیحی داده است؟

ابن سینا توضیح داده است که قانون علیت از تجربه و آزمایش به دست نمی آید بلکه برعکس خودش پایه و اساس هر تجربه ای است. این قانون یکی از قواعد اولیّه تعقل است که انسان در شناخت هر پدیده ای از آن استفاده می کند.

۶۵- با طراحی یک مثال، قاعده های عقلی را بر داده های حسی تطبیق دهید.

قاعده اول ← پدیده ها خود بخود به وجود نمی آیند، بلکه هر پدیده ای علتی دارد مثال: آب درجه حرارت می جوشد ← پدیده طبیعی و حسی (حرارت ۱۰۰ درجه ← علت جوشیدن آب ← معلول)

قاعده دوم ← هر پدیده علت ویژه ای دارد و از هر چیزی هر چیزی پدید نمی آید (علت جوشیدن آب ۱۰۰ درجه حرارت است نه دمای پایین ترونه مثلاً سرما)

قاعده سوم ← طبیعت همیشه یکسان عمل می کند (آب همیشه خواص خود را دارد و حرارت خواص خود را بنابراین در شرایط مشابه همیشه نتیجه همین خواهد بود).

قدرت عقل به انسان امکان می دهد تا یافته های سودمند در باره کل هستی که امکان درک تجربی آن هیچ گاه وجود ندارد، به دست بیاورد. این یافته های عقلانی را در زندگی خود اساس سایر دانش ها قرار دهد؛ برای فهم این یافته های عقلانی به دانش فلسفه نیاز است.

۶۷- معرفت شهودی چگونه بدست می آید و به کمال می رسد؟

قلب یا دل یکی از ابزارهای معرفت است که می تواند بی واسطه به حقایق برسد و معرفت کسب کند؛ معرفتی که از این طریق به دست می آید، «معرفت شهودی» نام دارد. این معرفت از طریق تقویت ایمان و تعالی بخشیدن به نفس و تهذیب آن و کمال طلبی همراه با عبادت خالصانه به تدریج و گام به گام حاصل می شود.

۶۸- عقل چگونه می تواند از طریق وحی با برخی از حقایق جهان آشنا شود؟

عقل همچنان که با تفکر در جهان هستی و پدیده های آن به شناخت هایی می رسد، می تواند با تدبر در کتاب الهی نیز با برخی از حقایق جهان آشنا شود. این امر بستگی به میزان آگاهی و دقت محقق و مفسر وحی دارد. هر دانشمندی که قواعد تدبر و اندیشه ورزی را بیشتر رعایت کند، بهتر می تواند به حقایق و زوایای آن پی ببرد.

۶۹- شناخت و معرفت وحیانی چگونه شناختی است و از چه طریقی در اختیار ما قرار می گیرد؟ توضیح دهید.

یکی از ابزارهای رسیدن به معرفت، وحی است. این ابزار ویژه پیامبران است؛ خداوند از طریق وحی و به واسطه پیامبران معرفتی در اختیار بشر قرار می دهد که به آن «معرفت وحیانی» می گویند. دریافت کننده وحی پیامبران الهی هستند؛ آنان آنچه را که از وحی دریافت کرده اند، به انسان های دیگری رسانند.

۷۰- وجه تسمیه معرفت شهودی چیست؟ با مثال توضیح دهید.

این گونه شناخت را بدان جهت شهودی می گویند که قلب انسان حقیقت را چنان درمی یابد که گویا با چشم می بیند. عارف و سالک الی الله ممکن است بتواند در همین دنیا، آخرت و قسمتهای مختلف آن از قبیل بهشت و جهنم را مشاهده کند؛ این قبیل مشاهدات از نوع شهود قلبی است و از طریق چشم صورت نمی گیرد.

□ فعالیت ابتدای درس هفتم ص ۵۰ و ۵۱

گزاره شماره یک: بیانگر قدرت اختیار در انسان است (گزاره انسان شناختی)

گزاره شماره دوم: گزاره در حوزه تاریخ بشری است. گزاره شماره سوم: گزاره درباره امور ماوراء الطبیعه است.

گزاره شماره چهارم: یک گزاره علمی در حوزه فیزیک و علوم طبیعی است. گزاره شماره پنجم: یک گزاره اعتقادی با تاکید بر عمل است.

گزاره شماره ششم: یک گزاره اخلاقی و عرفانی است.

□ بررسی ۵۲

پاسخ سؤال اول، معمولاً منفی است، زیرا برای همه دانش آموزان خطای در حواس رخ داده، اما باز هم از حواس استفاده می کنند. کسی نیست که به علت چند بار اشتباه در دیدن، دیگر از چشم خود استفاده نکند. او حتی برای پی بردن به خطای خود باز هم از همین حواس استفاده می کند. به عبارت دیگر: هر کس می داند که ساختار دستگاه حواس ما و ادراک مربوط به حواس ما یک ساختار درست دارد و پیش آمدن خطا مربوط به ساختار دستگاه نیست.

پاسخ سؤال دوم، همان طور که گفته شد همان حواس است.

پاسخ سؤال سوم در ضمن پاسخ سؤال اول داده شد.

□ بیان نمونه * ص ۵۳

این فعالیت، برای تعمیق خودشناسی و تأمل درونی است. نمونه های دیگری که انسان ابتدا در خود می یابد و بعد در دیگران هم مشاهده می کند: ۱. محبت و دشمنی ۲. استدلال کردن ۳. شادی و غم ۴. اخلاق و ویژگی های اخلاقی مانند ترس و شجاعت

□ بررسی ص ۵۴

در اینجا سه نکته مورد نظر است. ۱. اشتباه فقط در بدیهیات راه ندارد، مانند اجتماع نقیضین محال است.

۲. در استدلال تجربی که از حس کمک می گیریم امکان خطا هست که با تلاش و کوشش علمی ودقت در آزمایش ها و تجربه ها آن را کم می کنیم. ۳. در استدلال عقلی محض، چه در ریاضیات و چه در فلسفه امکان خطا وجود دارد. این خطا می تواند از ناحیه ماده باشد و می تواند از ناحیه صورت، یعنی شکل استدلال باشد. هر دو شکل خطا قابل تشخیص رفع شدن است.

معرفت و حیانی	شهود عارفانه
۱- معرفت و حیانی نازل شده از جانب خداست	۱- شهود عارفانه مشاهده قلبی خود عارف است
۲- معرفت و حیانی متناسب با علم و حکمت خداوند است	۲- شهود عارفانه به اندازه ظرفیت و توان عارف است
۳- در معرفت و حیانی چه در مرحله دریافت و چه در مرحله حفظ و نگهداری در ذهن و چه در مرحله بیان، خطایی صورت نمی گیرد	۳- در مرحله حفظ و نگهداری در حافظه و در مرحله توضیح و شرح آن ممکن است خطایی صورت گیرد

□ به کار ببندیم* ص ۵۶ و ۵۷

۱- مربوط به امکان اشتباه حواس است. به لحاظ علمی میان بزرگی و کوچکی شیء در هنگام دیدن و میزان فاصله آن رابطه است که خود این رابطه توسط حس و تجربه شناخته شده است. لذا اگر کسی جسمی را که در دوردست است به همان اندازه ای ببیند که در نزدیک است، در اینجا خطا رخ داده و باید علت آن مشخص گردد.

۲- درباره تفاوت در شناخت حسی است. هر قدر که حس قوی تر باشد، شناخت بیشتری را انجام می دهد، مثلاً بینایی قوی تر، شیء ریزتری را که دیگری توانایی مشاهده آن را ندارد، مشاهده می کند. همچنین موجودی یا انسانی یا حیوانی که حس بینایی را ندارد، نمی تواند رنگ اشیاء را بشناسد و از این معرفت بی بهره است. حال، ممکن است حیوانی وجود داشته باشد که بتواند برخی امواج مغناطیسی یا حتی امواجی را که هم اکنون برای بشر ناشناخته است، بشناسد. همه این موارد نشان دهنده آن است که دایره و محدوده شناخت حسی در افراد متفاوت است و این، به معنی عدم امکان معرفت حسی نیست.

۳- خیر، حواس انسان ابزار شناخت است و انسان به وسیله این ابزار، قدرت و توان احساس جزئیات را از یک طرف و درک عقلی و کلی آنها را از طرف دیگر دارد. شناخت های جزئی بعضی ساده و بدون تأمل برای انسان واقع می شود.

شناخت تجربی یکی از شناخت هایی است که می تواند مارابه فهم و شناخت جهان خارج برساند. گروهی معتقدند که تنها راه شناخت، راه تجربه است و راه های دیگر نیز در نهایت به این راه ختم می شود. روش عمده این گروه بر استقراء استوار است، که صفت بارز علوم تجربی و حسی است. هر چند که در شیوه استقراء ممکن است از محاسبه احتمالات و تولید فرضیه ها سر برون آورد، اما این اصل (اصل تجربه) دامنه فلسفه نظری را از دریچه تنگ و محدود، صرفاً و مدار مطالعات و مشاهدات حسی قرار داده و مسلک قیاسی را که در نسبت های منطقی قدرت جولان دارد، به گرایش به منطق استقرائی سوق دهد.

۴-خیر، زیرا روش حسی و تجربی همواره همراه با درصدی خطا است و نسبت به هیچ کدام از گزاره های آن نمی توان قطعیت داشت؛ لذا معرفت شناسان حتی معرفت حسی و تجربی را محدود به ظرفیت ها، شرایط و محیط دانسته اند تا انتظار یک گزاره یقینی از معارف حسی وجود نداشته باشد.

۵- ۱- نمی توان به معرفت یقینی رسید زیرا در حس و تجربه خطا و اشتباه وجود دارد.

۲- خطاپذیری در ذات مفاهیم کلی نظری (عقلی) هم هست. از این رومنطق دانان ملزم به کشف قواعدی شدند تا صحت و سقم استدلال و برهان را تشخیص دهند. علاوه بر امکان خطاپذیری راه عقل و اندیشه، انحصار فهم و معرفت به این روش، از خطاهای نابخشودنی جهان معرفت است که بعضی از فلاسفه و عقل گرایان به آن معتقد بودند.

۳- راه عرفان و شهود مختص عرفا و متصوفه و راهی است که هر چند مزیت هایی دارد، اما معصوم از خطا نیست، عرفا باطن گرا هستند و شهود و مکاشفات خود را با زبان علمی و منطقی نمی توانند برای اهل فن بیان کنند؛ از این رو سخن به رمز و راز گشوده اند و طرفداران خود را به ریاضات و مجاهدات نفسانی دعوت می کنند؛ زیرا آن حالات و مقامات را چشیدنی می دانند نه فهمیدنی.

۴- تنها معارفی می تواند از خطا مصون باشد که انسان در آن دخالتی نکند و از ناحیه حضرت حق تعالی باشد. بنابراین تمامی سرچشمه های معرفت بشر آغشته به زنگار آلودگی است و تنها یک چشمه حقیقت است که زلال معرفت را بر بشریت سرازیر می کند و آن معارف الهی از طریق انبیاء و اولیای الهی است.

حال و آینده از آن کسانی است که می اندیشند و اندیشه خود را علی می سازند.

تهیه و تنظیم سید احمد صمدانی از استان آذربایجان شرقی